

SHAVKAT RAHMON SHE'RIYATIDA IJTIMOIIY ONG VA VIJDON FENOMENI

*Boboqand Umarov – Navoiy davlat
universiteti mustaqil tadqiqotchisi*

Annotatsiya. Mazkur maqolada zamonaviy o'zbek she'riyatining yirik vakili Shavkat Rahmon ijodida ijtimoiy muammolarning badiiy ifodasi tahlil etiladi. Shoir asarlarida inson va jamiyat, vijdon va erkinlik, milliy uyg'onish, tarixiy xotira, axloqiy mas'uliyat singari g'oyalar markaziy o'rinda turadi. "Saylanma" va "Uyg'oq tog'lar" to'plamlaridagi she'rlar asosida shoirning ijtimoiy tanqid, ruhiy iztirob va falsafiy mushohadalari o'rganiladi. Tadqiqotda Shavkat Rahmon ijodi o'zbek she'riyatida insonparvarlik, milliy o'zlik va axloqiy uyg'onishning yorqin namunasi sifatida baholanadi.

Kalit so'zlar. O'zbekcha: Shavkat Rahmon, zamonaviy o'zbek she'riyati, ijtimoiy muammolar, milliy uyg'onish, inson va jamiyat, falsafiy tafakkur, vijdon, axloqiy mas'uliyat.

Аннотация. В статье рассматривается художественное воплощение социальных проблем в творчестве крупного представителя современной узбекской поэзии Шавката Рахмона. В центре анализа — идеи свободы, совести, национального самосознания, исторической памяти и нравственной ответственности. На основе сборников «Сайланма» и «Уйгоқ тоғлар» исследуются особенности социальной критики, философской рефлексии и внутреннего мира поэта. Творчество Шавката Рахмона представлено как пример гуманизма, духовного пробуждения и нравственной глубины узбекской литературы конца XX века.

Ключевые слова. Русский: Шавкат Рахмон, современная узбекская поэзия, социальные проблемы, национальное возрождение, человек и общество, философская мысль, совесть, нравственная ответственность.

Abstract. This article explores the artistic portrayal of social issues in the

poetry of Shavkat Rahmon, one of the leading figures in modern Uzbek literature. His works center on themes of human dignity, social justice, moral responsibility, and national awakening. Through the collections *Saylanma* and *Uyg'oq tog'lar* (Awake Mountains), the study analyzes the poet's social critique, philosophical reflections, and spiritual awareness. Shavkat Rahmon's poetry is presented as a profound manifestation of humanism and intellectual revival in contemporary Uzbek literature.

Keywords. English: Shavkat Rahmon, modern Uzbek poetry, social problems, national awakening, human and society, philosophical thought, conscience, moral responsibility.

Kirish. XX asrning ikkinchi yarmi o'zbek adabiyotida yangilanish, ruhiy uyg'onish, milliy o'zlikni anglash jarayonlari keskin tus oldi. Bu jarayon, ayniqsa, 1970–1990-yillar oralig'ida ijtimoiy fikrning, badiiy tafakkurning yangi bosqichini yaratdi. Shavkat Rahmon ana shu davrning eng iste'dodli, jasoratli, va vijdonli shoirlaridan biri sifatida millatning yuragini, og'rig'ini, orzularini va iztiroblarini o'z yuragi orqali ifoda etgan ijodkor bo'ldi. Shoir ijodida inson va jamiyat, erkinlik va adolat, tarixiy xotira va milliy o'zlik kabi ijtimoiy muammolar markaziy o'rinni egallaydi. “Saylanma” va “Uyg'oq tog'lar” to'plamlari bu borada shoirning hayotiy pozitsiyasi, ijtimoiy vijdoni va millat taqdiri uchun qayg'uruvchi yuragi qanday organini yaqqol namoyon etadi.

Shavkat Rahmon (1950–1996) ijodi sovet mafkuraviy bosimi ostida shakllandi, biroq u davrning “rasmiy” she'riy an'alarini inkor etmagan holda, ularni ich-ichidan buzib, yangicha falsafiy va ijtimoiy mazmun bilan to'ldira oldi. Shoir she'rlarida jamiyatdagi befarqlik, ikkiyuzlamachilik, inson sha'nining kamsitilishi, xalqning orzu-umidlari va milliy ruhning ezilishi singari muammolar ramziy tilda ifodalanadi.

Shoirning “Bu go'zal hurliq” satrlarida mustaqillikka yetish orzusi nafaqat shaxsiy, balki butun millat orzusi sifatida yangraydi:

Bolam, jonim bolam,
bu go'zal hurlik,
unutma, bu hurlik
unutma, bu hurlik to'ralgan kunni!¹

Bu satrlar shoirning ijtimoiy-falsafiy dunyoqarashini aks ettiradi — u insonni hur, mustaqil, oriyatli mavjudot sifatida ko'radi. Shoir uchun hurriyat — siyosiy emas, balki axloqiy va vijdoniy holatdir.

Shavkat Rahmon she'rlarida inson — jamiyatdagi beqarorlikni sezuvchi va unga qarshi ichki isyon bilan yashovchi obrazdir. “Uyg'oq tog'lar” to'plamidagi “Men buningni uqaman” she'rida shoir bolaning ko'zida “jaholat” va “kichik tashvishlar iskanjasi”ni ko'rib, jamiyatdagi beparvolikni keskin fosh etadi

Birining ko'zida g'alat dard ko'rdim,
birining ko'zida ko'rdim jaholat.
Tobora kichrayib ko'rinar ular
kichkina tashvishlar iskanjasida...².

Bu she'rda bola obrazida shoir kelajak avlodni, millatning erta chiriyotgan orzularini ko'rsatadi. U “bolaning mitti tovonini”ni “zamin o'pgan chog'”ni tasvirlar ekan, tabiat va inson orasidagi uyg'unlik buzilayotganini, axloqiy inqirozning boshlanishini sezadi.

“Saylanma” to'plami — shoirning so'nggi yillar mahsuli, unda ijtimoiy muammolar shaxsiy-falsafiy darajaga ko'tariladi. Shavkat Rahmon millat, tarix, o'lim, oriyat va vijdon haqida o'ylarkan, ularni jamiyat tanasining yaralari sifatida ko'radi. Shoirning quyidagi satrlari xalqning iztiroblarini, milliy ruhning uyg'onishini ifodalaydi:

El qirildi turkiy o'lkada,
el qolmadi – keldi ajal.

Bu satrlar sovet davridagi tarixiy xotirasizlashtirish siyosatiga qarshi norozilikdir. Shoir “el” timsoli orqali xalqning ruhiy so'nishini, milliy

¹ Шавкат Раҳмон. Сайланма. Тошкент: Шарқ, 1997. – Б.141.

² Шавкат Раҳмон. Уйғоқ тоғлар: Шеърлар. – Т.: Адабиёт ва санъат, 1986. – Б.126.

<https://scientific-jl.com/>

qadriyatlarning yo'qolishini og'riq bilan ifoda etadi. Shavkat Rahmonning she'rlari ijtimoiy realizmni ramziy tilda ifodalash namunasi bo'lib, unda tashqi siyosiy jarayonlar emas, balki ichki ma'naviy jarohatlar tahlil etiladi.

Shoir uchun tabiat — bu shunchaki fon emas, balki jamiyatning vijdonidir. “O'rmon”, “Tog'lar jimligi”, “Bulutlar” kabi she'rlarida tabiat unsurlari jamiyatdagi zulm, sukunat, va befarqlik ramziga aylanadi. Masalan, “Tog'lar jim” she'rida shoir insonning qaltis qadami tabiatni cho'chitishini, tabiat esa unga ishonmay kuzatayotganini yozadi:

Jimligini buzmedi tog'lar,
faqat qarab turar izimdan.

Bu yerda “tog'” — vijdon, “inson” esa jamiyat obrazidir. Shoir tabiatni ham insondek ruhli, hisli mavjudot sifatida ko'rsatadi. Bu falsafiy yondashuv o'z davri uchun o'ta yangilik edi.

Shavkat Rahmon ijodida milliy ruh va fuqarolik mas'uliyati o'zaro uzviy bog'liq. U “so'z”ni — axloqiy qurol, “she'r”ni — vijdon nidosi deb biladi. “Saylanma”dagi muqaddimadayoq u yozadi:

Butun umrim tayyorgarlikdir,
hali ko'pdir bitmagan ishim.

Bu satrlar shoirning o'zini tugallanmagan, doimo haqiqat izlayotgan inson sifatida tan olganini bildiradi. Uning she'rlari jamiyatni uyg'otishga, insonni o'z vijdoniga qaytarishga chaqiradi. Shavkat Rahmonning “Meni bu holimdan yorildi tog'lar” degan satri jamiyatdagi “soxta tinchlik”ni buzuvchi, vijdon portlashi ramzidir.

Shoir uchun ijtimoiy muammo — bu siyosiy kurash emas, balki ruhiy jang maydonidir. Uning ko'plab she'rlarida inson jamiyatdagi “ruhiy kasalliklar” bilan kurashadi. “Har narsaga ko'niksa bo'lar” she'rida u befarqlikni insoniyatning eng xavfli dardi sifatida tasvirlaydi:

Ko'zingni yum, quloqni berkit,
kunduzdan-da yorug'dir yo'ling.
Bir kun kelib alqaru seni,

yuksaklarga ko'tarar ko'rlik.

Shoir bu yerda “ko'rlik”ni ramz sifatida ishlatib, ijtimoiy passivlik va axloqiy ko'rlikka qarshi ogohlantiradi. U insonni ko'rmoqqa, his etmoqqa, sezmoqqa undaydi.

Shavkat Rahmon milliy tarixni, qadimiy ramzlarni zamonaviy ijtimoiy ma'nolar bilan uyg'unlashtirgan. “Maqbaralar bilan suhbat”, “Mahmud Torobiy haqida”, “Orolga” singari she'rlarida tarix va hozirgi jamiyat o'rtasidagi uzilish og'riqli ohangda ifodalanadi.

“Orolga” she'rida ekologik fojia — xalqning beparvoligi va axloqiy tanazzulining timsoliga aylanadi. Bu shunchaki tabiat manzarasi emas, balki ijtimoiy ongning inqirozidir. Shoir tarixni qayta “his qilish”ni milliy uyg'onish sharti sifatida ko'radi — tarixni unutgan xalq o'zini ham yo'qotadi.

Shavkat Rahmon uchun she'r yozish — bu nafaqat badiiy ijod, balki vijdon amalidir. U jamiyatdagi adolatsizlikni, befarqlikni, ma'naviy chirkinlikni o'z yuragidan o'tkazadi. Uning “Yurak qirralari” degan to'plam nomi ham shu ma'noda ramziy: yurak — haqiqat, qirra — og'riq. Shoir o'z umrining oxirida shunday degan edi: “Abadiyat oralab, O'shga qachon yetamiz?” Bu misra shoirning o'z hayoti va ijodini millat abadiyati bilan tenglashtirish istagini bildiradi. U uchun shoirlik — abadiyat oldidagi javobgarlikdir.

Xulosa qilib aytganda, Shavkat Rahmon ijodi — o'z davrining ijtimoiy vijdoni, ma'naviy uyg'onish chaqirig'i bo'ldi. U jamiyatning og'riqlarini ramz va timsollar orqali ifodalab, insonni o'z vijdoniga qarashga majbur etdi. Shoir ijtimoiy muammolarni ko'tarar ekan, ularni siyosiy shiorlar orqali emas, balki inson yuragining metafizik og'rig'i sifatida tasvirladi. Shu bois uning she'rlari bugun ham o'z dolzarbligini yo'qotgani yo'q: korrupsiya, befarqlik, axloqiy zaiflik, tarixiy xotirasizlik — bularning barchasiga shoirning ovozi javobdir. Shavkat Rahmon she'riyati bizni hali ham “uyg'oq” bo'lishga, tog'lar singari sobit turishga, yurak bilan fikrlashga da'vat etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Rahmon, Sh. (1997). Saylanma. Toshkent: "Sharq" nashriyoti.
2. Rahmon, Sh. (1986). Uyg'oq tog'lar. Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi adabiyot va san'at nashriyoti.
3. Aliyeva O. Shavkat Rahmon g'oyaviy-estetik qarashlari.
<file:///C:/Users/user/Downloads/338-343.pdf>